

СУЧАСНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340.12:008

М. Ф. Головченко

КУЛЬТУРНА ФУНКЦІЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ОБРАЗУ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

У статті доведено, що культурна функція відноситься до постійних основних функцій сучасної держави, тісно пов'язана з іншими функціями держави. Проведено розмежування між поняттями культурної функції і культурної політики. Розглянуто особливе значення взаємозв'язку культурної функції з такими функціями держави, як економічна функція, інформаційно-комунікативна функція, соціальна функція, правоохоронна та правозахисна функції.

Ключові слова: культурна функція держави, сучасне суспільство, культурна політика, культурні права, внутрішні функції, зовнішні функції, гуманітарні функції; економічні функції, системи функцій держави.

Постановка проблеми. Аналіз співвідношення між культурою, культурними процесами і державою доводить, що сучасна держава повинна не просто гарантувати свободу творчості, не втручатися у мистецькі процеси, не обмежувати свою підтримку лише національною культурою у вузькому, мовно-етнічному розумінні, а дбати про все різноманіття творчих проявів у суспільстві, про збереження й збагачення всього культурного, духовного потенціалу. Також, неможливо уявити процес взаємодії сфери культури і держави без правотворчості державних органів, без спрямування зусиль держави на підвищення економічної спроможності національного культурного продукту, підтримку прикладних досліджень в галузі культури, розвиток культурної інфраструктури. Найголовнішим завданням держави в рамках реалізації культурної функції вбачається забезпечення реалізації культурних прав громадян, захист, збереження і примноження культурної спадщини, формування єдиного національного культурного простору з одночасним включенням до простору світової культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Культурна функція сучасної держави стала предметом монографії та низки статей В. С. Шестака, в якій зазначена проблема знайшла висвітлення з позицій науки адміністративного права, але за межами його дослідження залишились як історико-правові передумови, так і деякі теоретико-правові узагальнення культурної функції сучасної держави. У монографії О. Р. Копієвської культурна функція сучасної держави висвітлена з позицій потреб національного державотворення, що є лише однією з граней цього важливого напрямку у діяльності сучасної держави. Ці роботи не вичерпують проблематику теоретичного осягнення культурної функції держави, не позбавляючи тим самим актуальності теми цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Функції сучасної держави складають цілісну складну систему, в якій місце та роль кожної функції держави зумовлена її метою, змістом, формами реалізації. Зважаючи на розуміння функції сучасної держави як сукупності її обов'язків та предметно-окресленої діяльності по забезпеченню певної групи міжнародно визнаних та конституційно закріплених прав людини в рамках сталого розвитку громадянського суспільства, вважаємо, що основою дослідження системи функцій держави має бути антропоцентричний підхід. Утім це не виключає

розгляду й інших підходів. Так, з позиції державотворення поняття «функції» доцільно розглядати комплексно, як легітимізований предмет і зміст діяльності держави, спрямований на забезпечення суспільного розвитку [5]. З позицій антропологічного підходу ми визначаємо функцію держави як сукупність обов'язків та предметно-окреслену діяльність держави по забезпеченню певної групи міжнародно визнаних та конституційно закріплених прав людини в рамках громадянського суспільства.

З позицій комплексного підходу до функцій держави очевидним є взаємний зв'язок між ними, зумовлений єдністю їх природи на призначення, єдністю державної влади та наявністю системи стримувань та противаг гілок державної влади, на які покладаються повноваження щодо реалізації функцій держави. Тому для визначення місця культурної функції в номенклатурі інших функцій держави необхідно повернутися до їх видового різноманіття та розглянути підстави для класифікації.

З часів дореволюційної класичної юриспруденції прийнято поділяти функції держави на внутрішні та зовнішні. Внутрішні функції спрямовані на вирішення завдань усередині країни, а зовнішні характеризують діяльність держави на міжнародній арені, у відносинах з іншими державами [1, с. 15].

Внутрішні та зовнішні функції не можуть бути однаковими для всіх держав. Поява нових або трансформація раніше існуючих функцій держави зумовлена стратегічними напрямками її діяльності, зорієнтованими на задоволення потреб конкретного громадянського суспільства і виклики часу. Зовнішні функції тісно пов'язані з внутрішніми функціями держави. Їх виконання сприяє повноцінному функціонуванню держави в сучасному світі, який дедалі більше характеризується взаємозалежністю держав. Це стало підставою для заперечення окремими авторами доцільності збереження даної класифікації функцій, оскільки реалізація діяльності держави в сфері політики, економіки, культури тощо значною мірою залежать від зовнішніх умов [22]. Внутрішні функції держави, як і зовнішні, стосуються практично всіх сфер життя суспільства. В силу цього, при визначенні переліку внутрішніх функцій держави в науковій юридичній літературі їх нерідко не лише пов'язували з різними сферами життя суспільства, та й повністю ототожнювали з ними. Такою була, наприклад, позиція авторів, які класифікували функції держави ще в 70-ті роки на функцію політичної охорони суспільного ладу (політична функція), а також на економічну, соціальну і ідеологічну функції. Щоправда, при цьому оговорювалась можливість і більш детальної, повністю не співпадаючої з різними сферами життя суспільства, класифікації функцій держави, а також висловлювалась думка про те, що недоцільно розподіляти по суті єдині функції держави на внутрішні і зовнішні [25].

Відповідно до запропонованої Н. М. Крестовською та Л. Г. Матвєєвою системи функцій держави до внутрішніх функцій держави відносяться: економічна, правозахисна, соціальна функція, фіскальна функція, правоохоронна, або функція охорони правопорядку, природоохоронна, або інакше – екологічна, культурна (духовна) функція, інформаційна функція (організація та забезпечення системи отримання, використання, розповсюдження і зберігання інформації). До зовнішніх функцій держави відносяться: функція забезпечення безпеки держави, функція міжнародної співпраці та інтеграції до світової спільноти [12, с. 98-99]. Підтримуючи думку цих авторів щодо переліку (номенклатури) функцій сучасної держави, важко в той же час погодитись з поділом функцій держави на внутрішні та зовнішні. Як уявляється, кожна з функцій держави, не виключаючи культурну, має свій прояв як всередині держави, так і за її межами.

За значущістю (важливістю) для держави і суспільства традиційно виокремлюються основні та другорядні функції держави, причому до перших відносять

усі функції, без реалізації держава не може існувати. На нашу думку, такий підхід до виокремлення основних функцій держави є неприйнятним з позицій антропологічного підходу. Основними є функції держави, без реалізації яких припинить своє існування громадянське суспільство або йому буде нанесено непоправних втрат через масове порушення конституційних прав і свобод людини. Так, наприклад, невиконання державою або навіть неналежне виконання функції охорони правопорядку зумовлює дестабілізацію суспільства, ставить під загрозу життя та безпеку, інші конституційні права його членів.

В основу поділу функцій держави на основні та другорядні покладено принцип соціально-політичної значущості того або іншого напрямку державної діяльності. Так, основні функції трактуються як найбільш загальні та важливі напрямки держави стосовно реалізації стратегічних завдань і цілей держави (наприклад, соціальна функція), тоді як неосновні розглядаються найчастіше як складові частини основних функцій (наприклад, функція охорони здоров'я трактується як складова соціальної функції). Як наслідок за умов такого бачення вважається, що останні не відображають сутності і соціального призначення держави [13].

Так, П. В. Онопенко розглядає правоохоронну функцію держави як систему функцій: а) внутрішні – функція охорони прав та свобод особи; функція забезпечення правопорядку, в яку входять такі конкретні функції – функція боротьби з корупцією, функція боротьби з організованою злочинністю, функція боротьби з тероризмом; б) зовнішні – функція участі України в охороні прав і свобод особи на міжнародній арені; функція участі України у підтримці міжнародного правопорядку, яка включає конкретні функції: боротьбу з корупцією, боротьбу з організованою злочинністю, боротьбу з тероризмом [15, с. 6]. Уявляється, що все таки йдеться про одну правоохоронну основну функцію та усі інші – другорядні її складові.

У правовій літературі зустрічається і така класифікація функцій держави, відповідно до якої за змістом діяльності держави функції поділяються на: прості; складні (комплексні) [18, с. 16]. Але аналіз їх змісту свідчить, що автор, розподіляючи функції держави на прості і складні, просто вживає ці терміни як синоніми до основних і неосновних функцій держави. Тому немає сенсу виділяти окремо цей критерій класифікації [4, с. 29-30].

Усі основні функції держави ми розглядаємо як постійні. Разом з тим, на певному етапі розвитку держави або за екстремальної ситуації, та чи інша функція може стати провідною, пріоритетною в порівнянні з іншими. Характерний тому приклад: функція оборони країни від час війни. Під час екологічних катастроф в тій чи іншій країні найважливішою (головною) функцією може стати природоохоронна (екологічна) функція держави [1, с. 15]. Більше того, в межах функції може бути тимчасово виокремлено підфункцію з відповідним покладанням обов'язків щодо її виконання на певний орган виконавчої влади. Так, до 2010 року в Україні функціонувало Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, яке виконувало відповідну захисну підфункцію.

За часом (тривалості) існування функції бувають постійні і тимчасові. Постійні функції властиві державі під час всього її існування. На певному етапі її розвитку вони можуть бути в зародковому стані, але тим не менше вони є. Прикладом може служити соціальна функція, яка в рабовласницькій і феодальній державах ледь проглядалася [1, с. 15].

Залежно від того, в чийх соціальних інтересах здійснюються, функції держави прийнято було поділяти на загальносоціальні та класові (захисту групових інтересів).

Держава незалежно від того, до якого типу вона належить, вирішує поряд з класовими ще й «загальні» справи, які є загальнозначущими для усього суспільства. Вже перші міста-держави, що стали першими історичними формами державно-організованого суспільства, брали на себе загальнозначущі соціальні функції (перш за все, оборону, розв'язання конфліктів, а також функції, які забезпечували виробничу економіку, – сприяння землеробству, металургії, ремісництву, транспорту тощо), чим демонстрували соціальну цінність і значущість державної організації суспільства, рятували суспільство від вимирання, переводячи його в соціальну фазу розвитку, створюючи основи цивілізації [6, с. 159]. Таким чином, держава як особлива політична організація суспільства здатна виступати в ролі носія не лише класових, але й загальносоціальних функцій [12, с. 37].

Найбільш важливим і вихідним у процесі класифікації більшість учених вважає поділ функцій за сферами суспільного життя. За даним критерієм виділяють політичну, економічну, соціальну, екологічну, культурну та інші функції. Саме даний підхід, як вони стверджують, дозволяє отримати найбільш чітке уявлення про видову різноманітність функцій держави [22, с. 39].

Державну діяльність можна розподілити на три сфери – політичну, економічну і ідеологічну (гуманітарну). Крім цього, з проголошенням та законодавчим закріпленням соціального характеру української держави її соціальна функція посідає основне місце в системі ідеологічних (гуманітарних) функцій.

Гуманітарні функції – це такі напрями діяльності держави і її органів, які пов'язані із забезпеченням кожній людині належних умов існування в суспільстві. Серед них виділяють гуманістичну, екологічну, соціальну (забезпечення охорони і відновлення здоров'я, матеріальне забезпечення та інше соціальне забезпечення нормальних умов існування людини, соціальний захист населення), культурно-виховну функції [4, с. 32].

Економічні функції – напрями діяльності держави (її органів) пов'язані з переходом від планової до ринкової економіки і подальшим розвитком виробничих сил і виробничих відносин, основними засадами ринку і добросовісної конкуренції. До них належать: господарсько-стимулююча, або виробнича; господарсько-організаторська; науково-організаторська; господарсько-перехідна; економічно-регулювальна функції.

Для цілей цієї роботи основним критерієм виокремлення функцій держави слугують сфери обов'язків держави щодо забезпечення прав людини, що у сукупності складають інтереси громадянського суспільства. Таким суспільним інтересом, що акумулює культурні права людей, є культура, збереження та примноження культурної спадщини, підвищення загальнокультурного рівня суспільства та кожного індивіда.

Зважаючи на те, що культурні права і свободи людини є міжнародно визнаними, конституційно закріпленими, а сталий розвиток суспільства неможливий без культурного прогресу, культурну функцію держави ми відносимо до числа основних функцій держави. Суспільство в цілому, а відтоді і держава зацікавлені в тім, щоб кожен громадянин мав певний культурний рівень, в тому числі – рівень правової культури, прагнув до його підвищення. Безкультурність унеможливорює активну участь громадян у суспільно-політичному житті, у виробництві, у всіх сферах державної та суспільної діяльності, у зв'язку з чим у багатьох державах освіта є обов'язковою. Сучасне суспільство зацікавлене у збереженні і примноженні об'єктів культури, чому держава має заохочувати до розвитку культури, зокрема забезпечуючи кожному свободу творчої діяльності. Не може бути сильною, процвітаючою державою без поваги і збереження історичних традицій і культурної спадщини.

У новітній українській юриспруденції поки не склалося єдине уявлення про

культурну функцію держави. Проблематика взаємодії держави і культурної сфери життя суспільства поки що досліджується в основному з позиції науки державного управління (О. С. Батіщева, О. А. Задихайло, В. В. Карлова, Н. С. Фесенко) або близької нею науки адміністративного права (В. С. Шестак).

Н. М. Крестовська і Л. Г. Матвеева пропонують наступне, дуже стисле визначення культурної функції: «Культурна (духовна) функція держави – це організація науки і освіти, забезпечення збереження культурної спадщини, і доступу громадян до неї» [12, с. 98].

Ряд учених визначають культурну функцію з позицій національного інтересу та національного державотворення. Так, О. Р. Копієвська та О. Ф. Скакун надають таке, орієнтоване на законодавство України, розгорнуте визначення культурної функції: цілеспрямована діяльність держави, яка спрямована на розвиток національної самосвідомості, сприяння розвитку самобутності всіх корінних народів і національних меншин; організацію освіти; сприяння розвитку культури, науки; охорону культурної спадщини, а також підтримку і розвиток культурних і наукових зв'язків з іншими державами; забезпечення збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що мають всесвітню культурну цінність; вжиття заходів щодо повернення культурних цінностей свого народу, які знаходяться за кордоном [24, с. 48 ; 10, с. 37-38].

Таким чином, це визначення, при всій повазі до його автора, є дещо тавтологічним (цілеспрямована...спрямована) і сумативним, що спонукає до виділення окремих підфункцій в структурі культурної функції держави. Таким же переліком об'єктів культурної функції держави відмічено визначення культурної функції, яке надає В. С. Шестак: «культурна функція держави являє собою певний основний напрям в її діяльності, який конкретизується переліком зобов'язань держави у культурній (духовній) сфері, наявність якого створює необхідні умови для державної підтримки розвитку, зокрема, літератури, мистецтва, театру, кіно, музики, живопису, архітектури, радіо, телебачення та інших засобів масової інформації; збереження культурних пам'яток, архівів, музеїв, бібліотек» [26, с. 25]. Як уявляється, перелік усіх можливих об'єктів культури задля дефініції культурної функції держави є малопродуктивним. Все рівно щось залишиться за межами цього переліку (наприклад, синтетичні види мистецтва). Набагато важливішим є визначити співвідношення культурної функції держави з її основною метою – забезпеченням розвитку громадянського суспільства та прав його членів.

Відмітимо, що частина учених (Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева, О. Ф. Скакун) ототожнюють культурну функцію держави з ідеологічною та/або духовною, тоді як О. О. Джураєва їх розмежовує, уважаючи предметом духовної функції держави взаємовідносини з релігійними організаціями та політику держави щодо церкви [9, с. 181-182]. Російський дослідник А. О. Барканов ототожнює культурну та виховну функцію держави, надаючи таке її визначення: «Культурно-виховна функція держави – це нормативно-регламентована, організаційно-забезпечена і цілеспрямована діяльність держави в духовно-культурній сфері, що виражає сутність і соціальне призначення держави» [3, с. 6]. Інший російський дослідник наполягає на активізації культурно-просвітньої функції держави з явним патерналістським началом з метою формування «нової людини», здатної протистояти ринку як гальму суспільного прогресу [11, с. 121-123].

Ідеологічний компонент та ідеологічну спрямованість культурної функції сучасної Української держави О. Р. Копієвська визначає з позицій національного інтересу та національного державотворення [10, с. 16], з чим, при усім усвідомленні важливості ідейної сторони державотворення погодитись не можна. Як уявляється,

ідеологізація культурної функції держави є спадщиною радянської теорії права і держави. Не можна не погодитись з критикою такого розуміння культурної функції, наданої В. С. Шестаком, який розглядає культурно-ідеологічну (або культурно-виховну) функцію як механізм ідеологічної обробки населення [26, с. 16]. На нашу думку, визнання за культурною функцією ідеологічної спрямованості суперечить уявленням про ідеологічний плюралізм, який властивий сучасній державі і, який, за правилом, конституційно закріплено. Так, ст. 15 Конституції України проголошує: «Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова». Поєднання культурної та виховної функцій є відголоском патерналізму та ідеологізації, яким теж була відмічена радянська держава і яке досьогодні убачається деякими дослідниками як магістральний шлях розвитку культури [17, с. 54].

Розмежування між досучасною, в тому числі – недемократичною, тоталітарною державою та сучасною, серед іншого проходить і по лінії розмежування культурної функції держави з іншими видами впливу на індивіда та суспільство. Невипадково А. В. Меліхова відносить культурно-виховну функцію до функцій радянської держави, а культурну – до функцій сучасної держави [14, с. 9-10].

Що стосується виховної функції, то, як уявляється, в сучасному суспільстві сфера виховання охоплюється сферою освіти. Якісна освіта сьогодні дійсно є фундаментом майбутнього процвітання суспільства, тому освітня сфера має бути у полі зору держави. Сьогодні освітня функція має розглядатись як під функція культурної функції, утім, як уявляється, на часі формування концепту самостійної освітньої функції держави, зважаючи на наявність усіх для того необхідних елементів: відповідної політики, сфери, предмету, законодавства, форм реалізації, хоча й важко погодитись з твердженням про існування такої функції протягом того ж періоду, упродовж якого на планеті існує державність [21]. Будучи частиною освіти, виховний процес не стане безпосереднім об'єктом державного впливу та державного втручання, що дозволить уникнути патерналізму та ідеологічної обробки населення.

Надмірне розширення предметної сфери культурної функції держави зумовлює необхідність виокремлення в ній підфункцій. Так, А. О. Барканов називає такі підфункції культурно-виховної функції держави: 1) діяльність держави щодо розвитку мистецтва (літератури, театру, кіно, музики, живопису, архітектури тощо); 2) діяльність держави щодо розвитку фізичної культури і спорту; 3) державно-правова охорона історико-культурних об'єктів, історичних комплексів, заповідних територій, архівів, музеїв, бібліотек тощо; 4) міжнародне співробітництво в галузі культури; 5) діяльність держави з морального виховання населення (особливо молоді) [3, с. 7].

Отже, визначення функції держави, що існують в наукових працях в наш час не зводяться до єдиної думки. Культурну функцію в номенклатурі інших функцій сучасної держави розглядають як зовнішню, так і внутрішню. Зовнішня полягає у підвищенні рівня престижу країни на міжнародному рівні, що теж є досить важливим для держави, але все ж культурна функція є переважно внутрішньою функцією держави. Як внутрішня функція сучасної держави вона покликана формувати та підвищувати культурний рівень населення, підтримувати та пропагувати національні цінності, культурну спадщину, робити її загальнодоступною для свого народу. Без реалізації цих завдань усередині держави, неможливо буде здобути престиж державі на міжнародному рівні.

З позицій аксіологічного та антропологічного підходу та з урахуванням концепту естетичної держави культурну функцію сучасної держави можна визначити наступним чином: культурна функція сучасної держави – це сукупність обов'язків та діяльність

держави щодо забезпечення міжнародно визнаних та конституційно закріплених культурних прав людини, збереженню та примноженню культурної спадщини в рамках всесвітнього цивілізаційного розвитку.

Культурна функція відноситься до постійних функцій сучасної держави, оскільки культура є невід'ємною складовою життя народу, яка існує за будь-яких умов (війни, надзвичайного стану, економічних криз). Вона поширюється на всю територію країни, але враховуючи наявність широкої різноманітності культур в окремих регіонах можна зробити висновок, що способи її здійснення будуть відрізнятися. В той же час, сучасна держава, здійснюючи культурну функцію, повинна сприяти порозумінню між культурами різних регіонів, виховувати у своїх громадян повагу до культурної спадщини один одного та наголошувати на наявності спільних рис у культурній сфері.

Культурна функція сучасної держави має внутрішню та зовнішню сторони. Як указує В. С. Шостак, культурна функція справедливо претендує на те, щоби бути визнаною як універсальна функція [26, с. 25], що, на наш погляд зумовлено самою природою культури, яка не знає меж, яка розвивається з моменту свого виникнення за принципом впливів і взаємовпливів, взаємного збагачення.

Практично всі без винятку дослідники вважають, що культурна функція держави жодним чином не є, так би мовити, своєрідним додатком до інших функцій, який державна влада може брати на себе чи відмовлятися від нього у випадку несприятливих економічних чи політичних обставин [24, с. 33]. З цим не можна погодитись. По-перше, те значення, яке культурній функції держави приділяється в сьогоденні умовах, зумовлюється загальною зміною цінностей як в державотворчих процесах, так і в системі державного управління. Так, на думку П. Сауха, розвинена система державного управління культурою спрямована на їх підтримку та забезпечення їх нормального розвитку загалом є необхідною умовою входження в систему відносин сучасного розвиненого світу [23, с. 140-142]. По-друге, історія, в тому числі й нашої держави демонструє позитивні приклади успішної реалізації культурної функції навіть за вкрай несприятливих зовнішніх та внутрішніх умов. Так, в умовах недавнього виходу зі світової війни Українська Держава Павла Скоропадського показала приклад проведення реформ у культурній сфері життя суспільства.

Культурна функція тісно пов'язана з іншими функціями сучасної держави. Особливого значення набуває взаємозв'язок культурної функції з економічною функцією сучасної держави. Від успішного здійснення економічної функції залежить наскільки вдалою буде культурна. Економічна функція спрямована на розвиток економіки країни, підвищення її доходів, збільшення державного бюджету, підвищення матеріального стану громадян. Саме від наповнення доходної частини бюджету країни залежить реалізація інших функцій. Великий дефіцит бюджету змушує державу фінансувати тільки нагальні потреби суспільства. Недостатнє матеріальне забезпечення населення, яке спричинюється не ефективним здійсненням культурної функції сприяє погіршенню рівня культури. Як і держава, населення у таких випадках витрачає кошти на товари першої необхідності і максимально зменшують витрати на походи в театр, кіно, виставки, фестивалі, купівлю творів мистецтва.

Отже, без ефективною реалізації економічної функції здійснення культурної неможливе, адже головна підтримка з боку держави, яка може надаватися культурній сфері – це її фінансування, що в умовах неефективною реалізації економічної функції є неможливим.

Культурна функція сучасної держави пов'язана з інформаційно-комунікативною функцією держави – функцією інформаційного обслуговування громадян, діяльності державних і суспільних органів, організацій, установ, посадових осіб щодо задоволення

потреб і законних інтересів громадян в одержанні необхідних зведень, повідомлень, знань, що стосуються політичних, економічних, соціально-культурних і соціально-побутових сторін життєдіяльності держави, особистості, суспільства [16, с. 210]. Інформаційна функція виступає як транслятор знаково-семіотичних систем, якими є культурні об'єкти.

Культурна функція сучасної держави є невід'ємною від соціальної функції держави. Їхній зв'язок полягає, перш за все, у забезпеченні за допомогою соціальної функції рівного доступу до культури усім, у тому числі соціально вразливим верствам населення. Соціально орієнтована економіка та система соціального захисту та соціального забезпечення сучасної держави уможливають такий доступ, а також сприяють участі усіх громадян, у тому числі соціально незахищених індивідів у збереженні та примноженні об'єктів культурної спадщини.

Культурна функція сучасної держави не відчужена від правоохоронної та правозахисної функцій держави. Правоохоронна діяльність держави спрямована, серед іншого, на протидію та припинення посягань на об'єкти культури, охорону культурних цінностей шляхом встановлення відповідних заборон та притягнення винних до відповідальності. Правозахисна діяльність держави полягає у відновленні порушених злочинними та іншими протиправними посяганнями культурних прав індивідів. Полем «співпраці» культурної функції та правової політики держави є формування та підвищення правової культури громадян та суспільства у цілому.

Показником ефективності культурної функції держави є здатність протидіяти негативним процесам руйнування культури і сприяння в створенні нових культурних цінностей. Культурна функція обов'язково повинна враховувати всі елементи, які визначають культурне життя: завдання збереження культурної спадщини, розповсюдження культури. Саме держава в системі відносин у сфері культури є інстанцією, покликаною інтегрувати, забезпечувати інтереси всіх суб'єктів культурного життя [7, с. 11].

Вище окреслені визначення дають підстави зробити висновок, що в сучасному науковому світі не сформована єдина думка щодо даної функції сучасної держави. Практична реалізація даної функції включає розвиток культури в широкому значенні – від системи виховання й освіти до релігії, науки і мистецтва. Культурна функція сучасної держави в якості одного з найважливіших компонентів стійкого на сучасному етапі цивілізаційного розвитку в рамках існуючої системи повинна застосовуватися в єдиному комплексі з іншими функціями на основі інтегрованого підходу. Так, забезпечуючи економічний розвиток сучасного суспільства держава має сприяти соціальному рівню споживання культурних цінностей, створювати умови, які відповідали б сучасним уявленням про людську гідність. Завдання полягає у тому, щоб держава, визначаючи пріоритети як економічного, так і соціального розвитку, обов'язково повинна враховувати культуру [11, с. 2].

Висновки. Культурна функція є однією з найважливіших внутрішніх функцій сучасної держави. Державне управління регулює культурні процеси за допомогою відповідного законодавства і з використанням фінансових, економічних, адміністративних і політичних механізмів впливу. У сучасних країнах існують закони, які регламентують діяльність системи освіти та науки, роботу засобів масової інформації, охорону культурної спадщини, охорону авторських прав як у сфері науково-технічної, так і художньої творчості. Законодавчо гарантується право окремої людини і груп людей на задоволення їх культурних потреб і щорічно скеровується значна частина коштів державного бюджету на фінансування освіти, науки, проектно-конструкторських досліджень, на підтримку державних установ культури (музеїв,

театрів, архівів, бібліотек, сховищ кінофотоматеріалів, консерваторій, концертних залів), охорону і реставрацію пам'яток культури [8, с. 297].

Розуміння культурної функції сучасної держави як категорії саме юриспруденції зумовлює необхідність її розмежування зі схожим поняттям культурної політики. Зрозуміло, що кожна функція держави, як і уся діяльність держави є наскрізь політичною, зважаючи на те, що держава є головним, визначальним суб'єктом політичної системи суспільства. Тому реалізація культурної функції держави і є державною політикою, що й зазначається нормативно-правовими актами. Так, згідно з Положенням про Міністерство культури України на цей центральний орган державної влади покладається забезпечення формування та реалізація державної політики у сферах культури та мистецтв, охорони культурної спадщини, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, державної мовної політики, міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин; забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері кінематографії [20].

Тим не менш існують певні відмінності між поняттями культурної функції держави та культурної політики. Перш за все, поняття культурної політики є ширшим за своїм обсягом, оскільки передбачає діяльність не тільки держави, але й інших суб'єктів політики та культури. Культурна політика – це процес надання умов та, певною мірою, регулювання з боку суспільства, держави, інших суб'єктів культурного життя відносин, процесів, що складають, характеризують і реалізують культуру на сучасному етапі розвитку певної людської спільноти. Політику у сфері культури визначають як «політику держави, політичних партій, громад, об'єднань і рухів у сфері науки, освіти, літератури й мистецтва, діяльності культурно-освітніх та релігійних установ, засобів масової інформації, організації дозвілля тощо» [19, с. 179].

По-друге, діяльність суб'єктів політики і культури може бути різноспрямованою порівняно з культурною функцією держави, аж до виникнення в результаті такої діяльності феноменів контркультури або субкультури [2, с. 375]. Характерний тому приклад – всупереч авторитарній культурно-ідеологічній функції радянської держави в СРСР зародилась та діяла субкультура стиляг, що відкрито протистояла домінуючій і жорстко насаджуваній культурі соціалістичного реалізму.

По-третє, культурна політика визначається не тільки правовими нормами та програмними актами державами, але й політичними і навіть корпоративними нормами. Наприклад, культурно-програмні цілі та відповідні акти є відчутно різними у консервативних, традиціоналістських, ліберальних та демократичних партій, не кажучи вже про церкву.

Функції сучасної держави складають цілісну складну систему, в якій місце та роль кожної функції держави зумовлена її метою, змістом, формами реалізації. Основним критерієм виокремлення функцій держави слугують сфери обов'язків держави щодо забезпечення прав людини, що у сукупності складають інтереси громадянського суспільства. Таким суспільним інтересом, що акумулює культурні права людей, є культура, збереження та примноження культурної спадщини, підвищення загальнокультурного рівня суспільства та кожного індивіда. З позицій аксіологічного та антропологічного підходу та з урахуванням концепту естетичної держави культурну функцію сучасної держави можна визначити наступним чином: культурна функція сучасної держави – це сукупність обов'язків та діяльність держави щодо забезпечення міжнародно визнаних та конституційно закріплених культурних прав людини, збереженню та примноженню культурної спадщини в рамках всесвітнього цивілізаційного розвитку.

Список використаної літератури

1. Бабаев С. В. Теория функций современного российского государства : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Сергей Владимирович Бабаев; Нижегородская академия МВД России. – Нижний Новгород, 2001. – 201 с. ; Babaev S. V. Teoriya funktsiy sovremennogo rossiyskogo gosudarstva : dis. ... kand. yurid. nauk : spets. 12.00.01 / Sergey Vladimirovich Babaev; Nizhegorodskaya akademiya MVD Rossii. – Nizhniy Novgorod, 2001. – 201 s.

2. Балакшин А. С. Сущность и содержание понятия «культурная политика» / А. С. Балакшин // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Сер. : Социальные науки. – 2004. – № 1. – С. 374-379 ; Balakshin A. S. Sushchnost i sodержanie ponyatiya «kulturnaya politika» / A. S. Balakshin // Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N. I. Lobachevskogo. Ser. : Sotsialnye nauki. – 2004. – № 1. – S. 374-379

3. Барканов А. А. Культурно–воспитательная функция современного Российского государства : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Анатолий Алексеевич Барканов; Московский университет МВД РФ. – Москва, 2007. – 188 с. ; Barkanov A. A. Kulturno–vospitatelnaya funktsiya sovremennogo Rossiyskogo gosudarstva : dis. ... kand. yurid. nauk : spets. 12.00.01 / Anatoliy Alekseevich Barkanov; Moskovskiy universitet MVD RF. – Moskva, 2007. – 188 s

4. Бермічева О. В. Соціальна функція держави в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Олена Володимірівна Бермічева; Національний університет внутрішніх справа. – Харків, 2002. – 18 с. ; Bermicheva O. V. Sotsialna funktsiia derzhavy v Ukraini : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.01 / Olena Volodymirivna Bermicheva; Natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprava. – Kharkiv, 2002. – 18 s

5. Бульба В. Г. Сучасні наукові підходи до визначення сутності функцій держави / В. Г. Бульба // Актуальні проблеми державного управління. - 2011. – №1. – С. 38-4 .; Bulba V. H. Suchasni naukovi pidkhody do vyznachennia sutnosti funktsii derzhavy / V. H. Bulba // Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia. - 2011. – №1. – S. 38-4

6. Головистикова А. Н. Теория государства и права : учеб. / А. Н. Головистикова, Ю. А. Дмитриев. – Москва : ЭКСМО, 2005. – 592 с. ; Golovistikova A. N. Teoriya gosudarstva i prava : ucheb. / A. N. Golovistikova, Yu. A. Dmitriev. – Moskva : EKSMO, 2005. – 592 s.

7. Головченко М. Ф. Механізм реалізації культурної функції сучасної Української держави / М. Ф. Головченко // Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету. – 2012. – Вип. 17.– С. 10-12 ; Golovchenko M. F. Mekhanizm realizatsii kul'turnoi funktsii suchasnoi Ukraïns'koï derzhavi / M. F. Golovchenko // Naukovi zapiski Mizhnarodnogo gumanitarnogo universitetu. – 2012. – Vip. 17.– S. 10-12.

8. Гриджук О. Є. Пріоритети культурної політики на сучасному етапі суспільної трансформації / О. Є. Гриджук // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2007. – Вип. 17.6. – С. 296–307 ; Hrydzhuk O. Ye. Priorytety kulturnoi polityky na suchasnomu etapi suspilnoi transformatsii / O. Ye. Hrydzhuk // Naukovyi visnyk Natsionalnoho lisotekhnichnoho universytetu Ukrainy. – 2007. – Vyp. 17.6. – S. 296–307

9. Джураєва О. О. Ціннісний аспект духовної функції сучасної держави / О. О. Джураєва // Актуальні проблеми філософії права: правова аксіологія : матер. Міжнар. «круглого столу» (м. Одеса, 9 груд. 2011 р.). – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 179-182 ; Dzhuraieva O. O. Tsinnisnyi aspekt dukhovnoi funktsii suchasnoi derzhavy / O. O.

Dzhuraieva // Aktualni problemy filosofii prava: pravova aksiolohiia : mater. Mizhnar. «kruhloho stolu» (m. Odesa, 9 hrud. 2011 r.). – Odesa : Feniks, 2012. – S. 179-182

10. Копієвська О. Р. Культурна функція держави в контексті національного державотворення : моногр. / О. Р. Копієвська. – Київ : Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2010. – 272 с. ; Koptievskia O. R. Kulturna funktsiia derzhavy v konteksti natsionalnoho derzhavotvorennia : monohr. / O. R. Koptievskia. – Kyiv : Natsionalna akademiia kerivnykh kadriv kultury i mystetstv, 2010. – 272 s.

11. Копієвська О. Р. Культурна функція держави як предмет наукового аналізу / О. Р. Копієвська // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2010. – № 1. – С. 122–125 ; Koptievskia O. R. Kulturna funktsiia derzhavy yak predmet naukovooho analizu / O. R. Koptievskia // Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv. – 2010. – № 1. – S. 122–125

12. Крестовська Н. М. Теорія держави і права : Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева. – Київ : Юрінком Інтер, 2015. – 584 с. ; Krestovska N. M. Teoriia derzhavy i prava : Pidruchnyk. Praktykum. Testy / N. M. Krestovska, L. H. Matvieieva. – Kyiv : Yurinkom Inter, 2015. – 584 s.

13. Кудря В. С. Функции правового государства, находящегося в становлении (на примере Российской Федерации) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Вячеслав Сергеевич Кудря; НГОУ «Современная гуманитарная академия». – Москва, 2005. – 190 с. ; Kudrya V. S. Funktsii pravovogo gosudarstva, nakhodyashchegosya v stanovlenii (na primere Rossiyskoy Federatsii) : dis. ... kand. yurid. nauk: 12.00.01 / Vyacheslav Sergeevich Kudrya; NGOU «Sovremennaya humanitarnaya akademiya». – Moskva, 2005. – 190 s.

14. Мелихова А. В. Функции советского и современного Российского государства : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Анна Владимировна. Мелихова; Самарский государственный экономический университет. – Самара, 2006. – 40 с. ; Melikhova A. V. Funktsii sovetskogo i sovremennogo Rossiyskogo gosudarstva : avtoref. diss. ... kand. yurid. nauk : spets. 12.00.01 / Anna Vladimirovna. Melikhova; Samarskiy gosudarstvennyy ekonomicheskiy universitet. – Samara, 2006. – 40 s.

15. Онопенко П. В. Правоохоронні функції української держави: зміст і реалізація : автореф. дис. ... канд. юрид. наук ; спец. 12.00.01 / Петро Васильович Онопенко; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2005. – 16 с. ; Onopenko P. V. Pravookhoronni funktsii ukrainskoi derzhavy: zmist i realizatsiia : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk ; spets. 12.00.01 / Petro Vasylovych Onopenko; Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. – Kyiv, 2005. – 16 s.

16. Павленко Ж. О. Поняття інформаційної функції держави / Ж. О. Павленко // Проблеми законності. – 2011. – Вип. 117. – С. 202-211 ; Pavlenko Zh. O. Poniattia informatsiinoi funktsii derzhavy / Zh. O. Pavlenko // Problemy zakonnosti. – 2011. – Vyp. 117. – S. 202-211

17. Падалко Г. В. Функції держави у сфері місцевого самоврядування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / Геннадій Вадимович. Падалко; Ін-т законодавства Верх. Ради України. – Київ, 2007. – 192 с. ; Padalko H. V. Funktsii derzhavy u sferi mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini: dys. ... kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.02 / Hennadii Vadymovych. Padalko; In-t zakonodavstva Verkh. Rady Ukrainy. – Kyiv, 2007. – 192 s.

18. Погорелко В. Ф. Функции советского общенародного государства / В. Ф. Погорелко. – Киев : О-во «Знание УССР», 1980. – 64 с. ; Pogorelko V. F. Funktsii

sovetskogo obshchenarodnogo gosudarstva / V. F. Pogorelko. – Kiev : O-vo «Znanie USSR», 1980. – 64 s.

19. Політологічний енциклопедичний словник : навч. посіб. / Ю. С. Шемшученко, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенко, А. Г. Саприкін – Київ : Генеза, 1997. – 400 с. ; Politolohichni entsyklopedychni slovnyk : navch. posib. / Yu. S. Shemshuchenko, V. D. Babkina, V. P. Horbatenko, A. H. Saprykin – Kyiv : Heneza, 1997. – 400 s.

20. Положення про Міністерство культури України [Електронний ресурс] : Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2014 р. № 495 . – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/81368> ; Polozhennia pro Ministerstvo kultury Ukrainy [Elektronnyi resurs] : Zatverdzheno Postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 veresnia 2014 r. № 495 . – Rezhym dostupu : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/81368>

21. Приходько І. П. Засади реалізації освітньої функції держави [Електронний ресурс] / І. П. Приходько // Инвестиционные приоритеты эпохи глобализации: влияние на национальную экономику и отдельный бизнес : III Международная научно-практическая конференция г. Днепропетровск, 7-8 окт. 2010 г. – Режим доступу : www.confcontact.com/20101008/8_prihod.htm ; Prykhodko I. P. Zasady realizatsii osvitnoi funktsii derzhavy [Elektronnyi resurs] / I. P. Prykhodko // Investitsionnye prioritety epokhi globalizatsii: vliyanie na natsionalnuyu ekonomiku i otdelnyy biznes : III Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya g. Dnepropetrovsk, 7-8 okt. 2010 g. – Rezhim dostupu : www.confcontact.com/20101008/8_prihod.htm

22. Сало В. І. Внутрішні функції держави в умовах членства в Європейському Союзі : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Володимир Ігорович Сало ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого.– Харків, 2007. – 193 с. ; Salo V. I. Vnutrishni funktsii derzhavy v umovakh chlenstva v Yevropeiskomu Soiuzi : dys. ... kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.01 / Volodymyr Ihorovych Salo ; Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy im. Yaroslava Mudroho.– Kharkiv, 2007. – 193 s.

23. Саух П. Україна на межі тисячоліть: трансформація духу і випробування національним буттям : моногр. / П. Саух. – Рівне : Волинські обереги, 2001. – 219 с. ; Saukh P. Ukraina na mezhi tysiacholit: transformatsiia dukhu i vyprobuvannia natsionalnym buttiyam : monohr. / P. Saukh. – Rivne : Volynski oberehy, 2001. – 219 s.

24. Субтельний О. Україна: історія / О. Субтельний ; пер. Ю. І. Шевчука. – 3-те вид., перероб. і доп. – Київ : Либідь, 1993. – 720 с. ; Subtelnyi O. Ukraina: istoriia / O. Subtelnyi ; per. Yu. I. Shevchuka. – 3-te vyd., pererob. i dop. – Kyiv : Lybid, 1993. – 720 s.

25. Теория государства и права: Курс лекций : учеб. / М. Н. Марченко, О. В. Мицкевич, О. Е. Лейст и др. ; под ред. М. Н. Марченко. – Москва : Зерцало, ТЕИС, 1997. – 476 с. ; Teoriya gosudarstva i prava: Kurs lektsiy : ucheb. / M. N. Marchenko, O. V. Mitskevich, O. Ye. Leyst i dr. ; pod red. M. N. Marchenko. – Moskva : Zertsalo, TYeIS, 1997. – 476 s.

26. Шестак В. С. Культурна функція держави: поняття, зміст та напрямки реалізації : моногр. / В. С. Шестак. – Донецьк : Ноулідж (Донец. відділення), 2009. – 343 с. ; Shestak V. S. Kulturna funktsiia derzhavy: poniattia, zmist ta napriamky realizatsii : monohr. / V. S. Shestak. – Donetsk : Noulidzh (Donets. viddilennia), 2009. – 343 s. Стаття надійшла до редакції 26 травня 2016 р.

N. F. Golovchenko

CULTURAL FUNCTION AS AN INTEGRAL COMPONENT OF THE IMAGE OF THE MODERN STATE

In this chapter it is shown that the cultural function refers to the permanent core functions of a modern state is closely connected with other functions of the state.

The system of state functions is investigated from the perspectives of different approaches (anthropocentric, holistic, anthropological). The peculiarities of internal and external functions for different States.

Classification of state functions proposed on the basis of different criteria. The classification of the functions of the state allocated in the spheres of public life. Features cultural functions considered in historical context.

It is proved that the emergence of new or the transformation of previously existing functions of the state due to the strategic directions of its activity, oriented on satisfaction of needs of a particular civil society and the challenges of time.

External functions are closely related to the internal functions of the state. Their implementation contributes to the full functioning of the state in the modern world that is increasingly characterized by the interdependence of States.

After completing the analysis of existing classifications, the author classifies the internal functions of the States: economic, human rights, social, fiscal functions, law enforcement, or the function of law enforcement), environmental (or ecological), cultural (spiritual) functions, the information function (organization and ensuring of the system of obtaining, use, dissemination and storage of information). The external functions of the state include: function security, the function of international cooperation and integration into the world community.

Concepts of culture and cultural policy were delineated. It is proved that the special importance of the relationship of cultural functions with such functions of the state, as a function of economic, informational and communicative function, social function, law enforcement and human rights functions. The proposed definition of culture from the standpoint of axiological and anthropological approach and considering the concept of the aesthetic state.

Keywords: *cultural function of the state, modern society, cultural policy, cultural rights, internal functions, external functions, humanitarian functions, economic functions, system of state functions.*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

УДК 347.77(045)

І. М. Білоус

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Стаття присвячена проблемам захисту прав інтелектуальної власності в Україні. Автор аналізує причинний комплекс порушень у сфері інтелектуальної власності. Зазначає засоби державного захисту прав фізичних та юридичних осіб у сфері інтелектуальної власності аналізуючи досвід зарубіжних країн.

Ключові слова: *інтелектуальна власність, правова охорона інтелектуальної власності, об'єкти інтелектуальної власності, авторське право, піратство, підробка.*